

לאו דזה

ספר הדרך והסגולה
עם פירוש ואנג בי

דָּרֶךְ שְׁאִינוֹ אֶלָּא דָּרֶךְ
 אִינוֹ דָּרֶךְ הַקְּבוּעַ;
 שֵׁם שְׁאִינוֹ אֶלָּא שֵׁם
 אִינוֹ שֵׁם הַקְּבוּעַ.^{1א}

א. דרך שאינו אלא דרך, שם שאינו אלא שם, מצביעים על מעשים ובוראים צורות; הם לא מה שקבוע בו. לכן אי-אפשר לדבר עליו, ואי-אפשר לנקוב בשמו.

1. שני המשפטים הראשונים זכו לפירושים רבים וסותרים. התרגום לעיל מבוסס על ההבחנה, הנרמזת בפרק 25, שוואנג בי עושה אותה למרכז פרשנותו, הבחנה בין "שם" שהוא הגדרתו של דבר, לבין "כינוי", שהוא רמז להיבט אחד של דבר. ה"מה שאי-אפשר לדבר עליו", המכונה "אחד", "קבוע", "דרך", "גדול", "אפל" וכיוצא באלה, משום שהוא מוציא את כל ההבחנות וכולל הכל, אי-אפשר לקרוא לו ב"שם", אי-אפשר להגדירו במילה שתתאים לממשותו: אפשר רק לרמוז להיבטים שונים שלו, ל"כנותו". "דרך שאינו אלא דרך" הוא איפוא משהו שהמילה "דרך" הוא "שמו", כגון הדרכים שהציעו האסכולות השונות; ואילו ב"דרך הקבוע" המילה "דרך" משמשת ככינוי, כלומר מרמזת שהוא יותר מסתם דרך. אופן אחר לתרגם את שני המשפטים הראשונים באותה רוח הוא: "דרך שאפשר לראות בו דרך, אינו דרך הקבוע, שם שאפשר לראות בו שם, אינו שם הקבוע." (מכיוון ש"דאו" כפועל משמעו "לדבר", אפשר גם לתרגם: "דרך שאפשר לדבר עליו"; ובהתאם לזה, בשורה השלישית: "שם שאפשר לנקוב בו". אבל למרות ההבדלים – הרעיון בסופו של דבר נשאר אותו רעיון). דומה, מכל מקום, שהתרגום שנבחר נאמן יותר לסגנונו הקצר והתמציתי של המקור. והעיקר: הדגש מוסט מ"דרך" – ה"דאו" המפורסם שהפך למילת המפתח של האסכולה שנקראה ברבות הימים "דאואיזם" – ל"קבוע" (מה שלא יהיה תוכנו), שהוא כמדומה הנושא האמיתי של הספר. לאור דברים אלה (ר' גם ההערות של ואנג בי לפרק 25 והמבוא שלו לספר כולו בנספח) נראה שהעקשנות של מתרגמים רבים, סינים ואחרים, שלא לתרגם את המילה "דאו" אינה מוצדקת: בניגוד למילים רבות אחרות המשמשות בפילוסופיה הסינית, כגון "צ'י", "לי", "שן", ועוד רבות אחרות, ל"דאו" יש תרגום פשוט ומדויק.

בין הפירושים השונים לקטע זה יש עניין מיוחד בפירוש המוקדם ביותר, זה של האן פיי, פילוסוף בן המאה ה-3 לפנה"ס. לפי פירוש זה יש לתרגם: "דרך שאפשר לראות בו את הדרך, אינו דרך קבוע, שם שאפשר לראות בו את השם, אינו שם קבוע." בפירושו עושה האן פיי שימוש נרחב במושג "לי" 理, שתפס מקום מרכזי בפילוסופיה הסינית רק מאות שנים לאחר מכן, ושהוא כנראה הראשון להיזקק לו. קשה למצוא תרגום למילה שתורגמה כ"עקרונות", "תבונה", "מרקם" ועוד. אטימולוגית, מקור המילה בעורקים של אבן האיֶיֶד (ג'יד) או בשבילים שבין החלקות בשדה אורז, והיא משמשת ברבים או ביחיד, וכפועל משמעה "לנהל, לפקח" ועוד. התמונה שהיא מעלה היא של מערכת מסועפת של קווים המתלכדים למרקם אחד. כיון שאצל האן פיי המילה משמשת בדרך-כלל בלשון רבים, וכדי להימנע מהמילה "עקרונות", שאינה אומרת דבר, ומ"קווים" סתם, בחרנו ב"עורקים".

בְּאֵין לוֹ שֵׁם – הוּא רְאִשִׁיתָם שֶׁל רְבוּא הַדְּבָרִים,²
בְּאֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ שֵׁם – הוּא אָמֵם.³

עַל כֵּן:

לְעוֹלָם – בְּאֵין כָּל רְצוֹן, תִּתְּבוֹנֵן בְּנִפְלְאוֹתָיו;⁴

לְעוֹלָם – בְּאֲשֶׁר יֵשׁ רְצוֹן, תִּתְּבוֹנֵן בְּגִבּוּלוֹתָיו.⁵

שָׁנִים אֶלֶּה אַחַד הֵם,

וּבְצֵאתָם יִבְדְּלוּ שְׁמוֹתֵיהֶם;

בְּהִיּוֹתָם אַחַד, יִקְרְאוּ הָאֶפֶל.

אֶפֶל לְפָנִים מְאֹפֵל,

הַשַּׁעַר לְכָל הַנִּפְלְאוֹת.⁶

- ב. הישם, כולם ראשיתם בְּאֵין, ולפיכך: לפני שהיו צורות ושמות, הוא ראשיתם של ריבוא הדברים; ואילו כשיש צורות ושמות, הוא האם "המגדלת, מטפחת, סועדת ומביאה אותם לידי בשלות" (פרק 51). כלומר: באמצעות חוסר הצורה וחוסר השם של הדרך, הדברים נולדים ונשלמים, ואיש אינו יודע את מקורם. זהו "אופל לפנים מאופל".
- ג. ה"נפלאות", זה גבולו של הזעיר. ריבוא הדברים, ראשיתם בועיר, ורק אז הם נשלמים; ראשיתם באין, ורק אז הם נולדים. לכן: לעולם – ללא רצון, בריק, תוכל להתבונן בנפלאות שהן ראשית הדברים.
- ד. "גבולות", אלו הן התכלית והאחרית. אם היש הוא עוקצם של הדברים, הרי באין – כוחם (ר' גם פרק 11). אם שורש רצונותיך נמצא בדרך, או אז תצליח. לכן: לעולם – מלא רצון תוכל להתבונן באחרית שהיא גבול הדברים.
- ה. "שניים אלה", אלה הם הראשית והאם. "יוצאים יחד" – יוצאים יחד מן האופל. "אופל" פירושו "עלטה", דממה שאין בה יש. אי־אפשר לתת שם למקום שממנו יוצאים הראשית והאם. נאמר "נקראים האפל" משום שאין לומר "שמם האפל" ור' גם פרק 25 ו־WB שם]. קוראים להם כך, אך אי־אפשר להגדירם אחת ולתמיד כ"אופל". מי שסבור שזה שמם, מתרחק הרבה מכוונת הדברים, ולכן נאמר "אופל לפנים מאופל".

להלן הקטע המתאים מתוך הפרק 'פירושים ללאו' מהספר הנושא את שמו של האן פיי: "העורקים הם שמבחינים בין המרובע לעגול, בין הקצר לארוך, בין הגס לעדין, בין המוצק לפרוץ. לכן, רק משנקבעו העורקים אפשר להשיג את הדרך. משנקבעו העורקים, יש קיום וכיליון, מוות ולידה, פריחה והיפסדות.

"הדברים לעיתים מתקיימים ולעיתים כלים, לפתע מתים ולפתע נולדים, תחילה פורחים ואחר־כך נפסדים: לכן אי־אפשר לקרוא 'קבוע'. רק לזה שנולד כשהשמים והארץ נפרדו, ושלא ימות ולא ייפסד עד שהשמים והארץ יתמוססו ויתפוררו, קוראים 'קבוע'. הקבוע אינו קשור בשינויים, אין בו עורקים, והוא נמצא במקום קבוע. לפיכך אי־אפשר לראות בו את הדרך.

"החכם מתבונן בְּרִיקוֹת האפלה, ומשתמש בכך שהוא 'סובב בכל' (פרק 25). כשהוא נאלץ לכנותו הוא אומר 'דרך'; רק אז הוא יכול לדון בו. לפיכך נאמר: 'דרך שאינו אלא דרך אינו דרך הקבוע'." מבין התרגומים הידועים לנו רק זה של דייוונדאק (ר' ביבליוגרפיה) בחר בפירוש זה, וכדאי לקרוא את הערותיו לפרק הראשון.

2. לפי MWD ו־WB; אחרת: "שמים וארץ".
3. לפי קריאה אלטרנטיבית, שתחילתה בוואנג אן־שה (המאה ה־11): "האין הוא ראשיתם של השמים והארץ / היש הוא שם אמם של ריבוא הדברים / לְעוֹלָם בְּאֵין, אם תרצה להתכונן בנפלאותיו / לְעוֹלָם בְּיֵשׁ אם תרצה להתבונן בגבולותיו"; "שני אלה" מתייחס איפוא ל"ש" ו"אין". זה פירוש מעניין, אך לפי MWD קריאה זו אינה אפשרית.

כָּל הָעוֹלָם יוֹדַע שֶׁהִיפָה הוּא יָפָה – וְזֶה הַמְכַעֵר;
 כָּל הָעוֹלָם יוֹדַע שֶׁהַטּוֹב הוּא טוֹב – וְזֶה הָרַע.
 יֵשׁ וְאֵין נוֹלָדִים זֶה מִזֶּה,
 קָשָׁה וְקַל מְשַׁלְּמִים זֶה אֶת זֶה,
 אָרֶךְ וְקָצֵר מְדַגִּישִׁים זֶה אֶת זֶה,
 גְּבוּהָ וְנִמְוֶךְ נִשְׁעָנִים זֶה עַל זֶה,
 קוֹל וּמְשַׁמְעוֹת¹ תּוֹאֲמִים זֶה אֶת זֶה² –
 אֱלֹהֵי הַם הַקְּבוּעִים.²
 לְפִיכֵן: הַחֲכָם –
 מִתְגוֹרֵר בְּמַעֲשֵׂה שְׂבָאִין-עֲשִׂיָּה,
 מְנַהֵיג אֶת הַלְמוּד שְׂבָאִין-מְלִים.
 רְבוּא הַדְּבָרִים קָמִים מִתּוֹכּוֹ וְהוּא אֵינוֹ רֹאשִׁיתָם,³
 מוֹלִידֵם וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אוֹתָם קְנִיָּנוּ,
 עוֹשֶׂה לְמַעַנֵם וְאֵינוֹ בָּא בְּתַבְעִיּוֹת,
 מְשַׁלֵּים פְּעָלוֹ וְאֵינוֹ שׁוֹכֵן בּוֹ;⁴
 וּמְשׁוּם שְׂאֵינוֹ שׁוֹכֵן בּוֹ,
 מְשׁוּם כֵּן לֹא יַחֲדֵל פְּעָלוֹ.

א. היפה הוא מה שלב האדם נמשך אליו ושעליו הוא מתענג. המכוער הוא מה שלב האדם מואס בו. היפה והמכוער דומים לשמחה וכעס; הטוב והרע דומים לחיוב ושלילה. לשמחה ולצער אותו שורש: לחיוב ושלילה אותו פתח. לכן אי־אפשר להעלותם זה בלי זה. שישה אלה הם דוגמאות להבהיר שאת ה"כך מעצמו" אי־אפשר להעלות באורח חר־צדדי.

1. 意 במקום 音 לפי MWD1. אחרת: "צליל וקול"; וקשה לדעת למה הכוונה.
2. לא נמצא אלא ב־MWD1.
3. לפי MWD וכמה נוסחים אחרים. ר' גם WB לפרק 17 (始 במקום 昔). 辭 במקום 作 ב־MWD1, אבל קשה להאמין שהכוונה "ריבוא הדברים קדמונים והוא אינו מחוללם".
4. בהבדלים קטנים מופיעות שורות אלה גם בפרקים 10 ו־51.

אֶל תְּרוֹמַם אֶת הַטּוֹבִים,
 וּבְעַם לֹא תִהְיֶה מַחְלָקָת.
 אֶל תּוֹקִיר סְחוֹרוֹת שֶׁקָּשָׁה לְהַשִּׁיגֵן,
 וּבְעַם לֹא יִהְיוּ גִנְבִים.
 אֶל תִּתְנָאֵה בְּמָה שְׂאֵפֶשֶׁר לְחַמֵּד,
 וּבִלְבַב הָעַם לֹא תִהְיֶה מְבוֹכָה.^א
 לְפִיכָךְ:

שְׁלֹטוֹן הַחֶכֶם –

מְרוֹקֵן אֶת הַלֵּב,

מְמַלֵּא אֶת הַבֶּטֶן,

מַחְלִישׁ אֶת הָרִצּוֹן,

מַחְזֵק אֶת הָעֲצָמוֹת.
 לְעוֹלָם –

עֲשֵׂה שֶׁהָעַם יִהְיוּ בְּאִין־יְדִיעָה וּבְאִין־רְצִיָּה,

עֲשֵׂה שֶׁהַיְהוּדָעִים לֹא יַעֲזוּ לַעֲשׂוֹת:

אוֹ אֲזוּ יִשְׂרָר סֹדֵר כָּל־כֵּל.¹

א. "טובים" – דהיינו "בעלי יכולת". "לרומם" פירושו "לשבח", "להוקיר" פירושו "להעריך". אם רק בעלי יכולת משמשים בתפקיד, מה טעם לשבחם? אם משתמשים רק בחפצים מועילים, מה טעם להעריכם? אם מרוממים את הטובים ומאדירים את שמם, תעלה תהילתם על התפקיד שהם ממלאים, והכל ימהרו להתחרות ביכולתם. אם הערך שמייחסים לחפצים עולה על הצורך הממשי בהם, ימהרו החומרים לפרוץ קירות ולבוז ארגזים, ולא ייזהרו על נפשם.

1. לפי MWD. אחרת: "עשה שהיודעים לא יעזו לעשות / עשה באין־עשייה, או אז ישרור סדר בכל".

הַדֶּרֶךְ, כְּחוֹ בְּרִיקוֹתוֹ
 וְלַעֲוֹלָם לֹא יִתְמַלֵּא.
 תְּהוֹם רָבָה! – דוּמָה לְאַבְיָהֶם הַקְּדָמוֹן שֶׁל רַבּוֹא הַדְּבָרִים.
 (הִקְהָה אֶת הַחַד,
 הִתֵּר אֶת הַסְּבֹךְ,
 עֲמַעַם אֶת הָאוֹר,
 הִיָּה אַחַד עִם הָאֲבָק.)¹
 עֲמָקֵי מְצוּלָה! – דוּמָה כְּאֵלוֹ קִיָּם.
 בְּנוֹ שֶׁל מִי הוּא, לֹא אֲדַע,
 אֲבִי הַקִּיסְרִים נִשְׁקָף מִתּוֹכִי.²

א. המחזיק במידתה של משפחה אחת אינו מסוגל לראות את המשפחה בשלמות; המחזיק במידתה של מדינה אחת אינו מסוגל לראות את המדינה בשלמות. המכלה את כל כוחו בהרימו דבר כלשהו, אינו מסוגל להביא תועלת. לכן: אדם – אף-על-פי שהוא יודע לשלוט בריבוא הדברים, אם הוא לא שולט באמצעות דרך שני האופנים,² אינו כשר לשלטון. הארץ, אף-על-פי שהיא מגלמת את "הנפש החומרית" [פז], אם לא תשים לה למופת את השמים, לא תוכל לקיים בשלמות את שלוותה. השמים, אף-על-פי שהם דמות ה"דק" [ג'ינג], אם לא ישימו להם למופת את הדרך, לא יוכלו לשמור על "דקותם". כיוון שהשימוש [בדרך] בא מכוח ריקותו, אין השימוש יכול למצותו. כשממלאים דבר, משנתמלא הוא עובר על גדותיו, אך מה ששימושו בריקותו, גם שימוש חוזר לעולם לא ימלאנו. הוא השיא של מה שאין למצותו. הצורות, גדולות ככל שתהיינה, אינן מסוגלות לקשור את גופו; הפעילויות, מרובות ככל שתהיינה, אינן מסוגלות למלא את מידתו. אם ריבוא הדברים יניחו לזה כרי לחפש להם אדון, אדון מנין יימצא? וכלום אין זה "תהום רבה – דומה לאביהם הקדמון של ריבוא הדברים"? אינו נפסד בהקהותו את החד, אינו עמל בהתירו את הסבוכ, אינו מוכתם בעמעמו את האור, אינו משתנה בהיותו אחד עם האבק – כלום אין זה "מי מצולה! – דומה כאילו קיים"? הארץ ממשיכה לגלם [את "הנפש החומרית"] וסגולתה אינה חורגת אל מעבר להיותה נושאת. השמים חרדים לשמור על היותם דמות [ה"דק"] וסגולתם אינה חורגת אל מעבר להיותם מכסים. לא השמים ולא הארץ אינם מסוגלים להגיע לכך – כלום אין זה דומה ל"אבי הקיסרים"? ב"קיסר" הכוונה ל"קיסר השמים".

1. ארבע השורות בסוגריים מופיעות שוב בפרק 56, וייתכן ש־CKY צודק בטענתו שאינן שייכות לכאן. אך גם MWD מביא אותן, וגם WB מתייחס אליהן.
2. "אופן": ביטוי הלכות מספר התמורות (אי ג'ינג). הכוונה כנראה לִיִן ויאנג (ר' פרק 10, הערה 1, ופרק 42).

הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ אֵינָם מוֹסְרִיִּים¹ –
 הֵם נוֹהֲגִים בְּרִבּוּא הַדְּבָרִים כְּכֹלְכֵי קֵשׁ;^{2א}
 הַחֶכֶם אֵינוֹ מוֹסְרִי –
 הוּא נוֹהֵג בְּעַם כְּכֹלְכֵי קֵשׁ.
 הַחֶלֶל שֶׁבֵּין שָׁמַיִם וָאָרֶץ,
 כָּלוּם אֵין הוּא דוֹמֵה לְמַפּוּחַ?
 אֵינוֹ פֶּלֶה חֶרֶף רִיקוּתוֹ,
 מוֹצִיא עוֹד וְעוֹד בְּנוּעוֹ.²
 מְרַבֵּה מְלִים מְקָרֵב קָצוֹ,³
 אֵין טוֹב מְלֶכְוֵן לְמַרְכָּו.⁴

- א. השמים והארץ סומכים על האין־עשייה והאין־יצירה של ה"כך־מעצמו", וריבוא הדברים מתנהלים ומסתדרים מעצמם. לכן אינם מוסריים. המוסרי – בהכרח – יוצר, תומך, מעניק, משנה; יש בו רחמים ויש בו עשייה. כאשר יוצרים, תומכים, מעניקים ומשנים, הדברים מאבדים מאמיתותם; כאשר יש רחמים ויש עשייה, הדברים אינם מתקיימים כולם יחד, ואם אין הדברים מתקיימים כולם יחד, אז בכך אין די להוות להם בסיס. לא למען החיות הארץ מצמיחה את הקש, והחיות אוכלות קש; לא למען האדם הכלבים נולדים, והאדם אוכל כלבים. אין עשייה למען ריבוא הדברים, אבל כל אחד מהם מוצא את מה שמשמש אותו, ולפיכך אין דבר שאינו מתאים. אילו היינו צריכים לסמוך על התבונה לא היה בכך די.
- ב. לב המפוח הוא הריקות; אין בו לא מהות ולא עשייה. לכן אינו כלה בריקותו ואינו מתמצה בנועו. התווך שבין שמים וארץ סומך על ה"כך מעצמו", ולכן, בדומה למפוח אי־אפשר למצותו.

1. "מוסרי" (=) – המידה הטובה הקונפוציאנית, שמתרגמים הרבה פעמים אנושיות, טוב, וכו'. עיקרה היא נוגעת ליחסים בין בני־אדם, ואין לה מקום במטאפיזיקה של הלאו דזה, שכולה על־אנושית ואל־אנושית.
2. "כלבי קש, לפני שמציגים אותם (בעת הקרבן) מחזיקים אותם בקופסאות חזון עטופות בד רקום... משהציגו אותם, העוברים ושבים רומסים אותם, וקוצרי העשב מסלקים ושורפים אותם" (ג'ואנג דזה 14).
3. המשמעות מסופקת. לרוע המזל WB לקטע זה סתום.
4. "מרכז" הוא תרגום לסימנית ♯ (אמצע), הרבה פרשנים (ר' למשל DCL, CKY) מרגישים לא נוח עם מה שנשמע קונפוציאני מדי (שביל הזהב, דרך האמצע, וכו') ומציעים לקרוא ♯ (ריק) במקום ♯. כך שהמשפט נקרא "אין טוב מלשמור על הריקות."

רוח העמק¹ לא תמות –
 לזאת יקרא הנקבי האפל;
 השער לנקבי האפל –
 לזאת יקרא שרש השמים והארץ.
 מתמשך לאין קץ, כאלו קיים,
 השמוש לא ימצנו.⁸

א. "רוח העמק" זה ה"אין עמק" שבליבו של העמק. אין לו לא צורה ולא צל, לא התנגדות ולא סרבנות. רובץ למטה ואינו נע; שומר על דממתו ואינו כלה. באמצעותו נשלם העמק, אך אין רואים את צורתו. זה הדבר בשיאו. רובץ למטה ואי־אפשר לתת לו שם. לכן: "נקרא שורש השמים והארץ..." "השער" זה המקום שממנו בא "הנקבי האפל". שורשו בשער וגופו אהר עם גבולותיו. לכן הוא קורא לו "שורש השמים והארץ". תרצה לומר "קיים" – והרי אין רואים את צורתו. תרצה לומר "לא קיים" – והרי ריבוא הדברים נולדים באמצעותו. לכן: "מתמשך לאין קץ, כאילו קיים". אין דבר שאינו נשלם, והוא אינו טורח בכך. לכן: "השימוש לא ימצנו".

1. הפרשנות של הה שאנג גונג (HSG, ר' ביבליוגרפיה) – אין הסכמה ממתי היא, אבל כנראה מהמאות הראשונות לספירה – שונה מאד מזו של ואנג ב', וקשורה למסורת המאגית־רפואית שפירסנה את הדת הדאואיסטית המשגשגת של אותה תקופה. הוא מפרש את הסימנית 谷 (עמק) כְּאֵנְג 養 (לחזין), ואת השורה הראשונה יש לקרוא איפוא: "הֵן את הרוח ולא תמות." הוא ממשיך ואומר: "מי שמסוגל להזין את רוחו לא ימות." "רוח" (שן, 神) פירושו: "הרוחות של חמש הממגורות." הכבד הוא הממגורה של ה"הון" 魂 (הנפש ה"רוחנית"), הריאות הן הממגורה של ה"פו" 魄 (הנפש ה"חומרית"), הלב הוא הממגורה של הרוח (神), הכליות הן הממגורה של "תמצית הדק" 精 (הזרע), הטחול הוא הממגורה של הרצון 志. כאשר נפגעות כל חמש הממגורות, נפרדות חמש ה"רוחות". "אפל" אלו הם השמים; ובאדם זה האף. "נקבי" זו הארץ; ובאדם זה הפה.

הַשְּׁמַיִם קִיָּמִים וְהָאָרֶץ עוֹמֶדֶת –
 הַשְּׁמַיִם וְהָאָרֶץ קִיָּמִים וְעוֹמְדִים מְשׁוּם שְׂאִין הֵם חַיִּים מִכַּח עֲצָמָם;
 לְכֵן הֵם מְסֻגְלִים לְהָאָרֶץ יָמִים.^א
 לְפִיכָךְ: הֶחֱכֵם –
 מְעַמִּיד אֶת עֲצָמוֹ מֵאֲחוֹר
 וּמוֹצֵא אֶת עֲצָמוֹ לְפָנָיִם;
 מְעַמִּיד אֶת עֲצָמוֹ בַּחוּץ
 וּמוֹצֵא אֶת עֲצָמוֹ מִתְקִיָּם.
 הָאֵם לֹא מְשׁוּם שְׂאִין בּוֹ אֶהְבֵּת עֲצָמוֹ?
 לְכֵן הוּא יְכוֹל לְקַיֵּם אֶת אֶהְבֵּת עֲצָמוֹ בְּמִלּוּאָה.^ב

- א. אילו היו חיים מכוח עצמם, היו הדברים מתחרים בהם. כיוון שאין הם חיים מכוח עצמם, הרי שהדברים באים אליהם.
 ב. "אין בו אהבת-עצמך" פירושו שאין הוא עושה למען עצמו. כיוון שהוא "מוצא את עצמו לפנים", ו"מוצא את עצמו מתקיים", הרי שהוא "מקיים במלואה את אהבת עצמו".

הטוב העליון הוא כמו מים:
 המים מיטיבים להועיל לרבוא הדברים, אינם מתחרים, ומצויים במקום
 השגור על הבריות;¹
 לכן הם קרובים אל הדרך.²
 הטוב:
 בבית – זה המקום,
 בלב – העמקות,
 בבעל-ברית – הנאמנות,¹
 בשלטון – הסדר,
 במעשה – היכלת,
 בתנועה – הרגע הנכון.
 משום שאינם מתחרים, אין בהם פגם.²

א. הבריות שונאים את הנמוך.

ב. הדרך הוא אין, המים הם יש. לכן נאמר "קרובים".

1. לפי MWD1. אחרת: "בעל-ברית – המוסר / בדיבור – הנאמנות." YLF מעיר, בצדק, ש"מוסר" (ן =) הוא מושג קונפוציאני זר לספר. נראה שמשוהו השתבש כאן אלא שקשה לדעת מה, ומוטב ללכת לפי MWD ולוותר על השורה.

2. השורה האחרונה מדברת כנראה על המים, ו־DCL צודק כנראה שמקומה לפני "הטוב" וכו'.

מוֹטָב לְחַדֵּל
 מִלְּהַחְזִיק וּלְמַלֵּא.¹⁸
 נַחֲשֵׁל וְנִשְׁחִיז,
 וְהַחֲדוֹת לֹא תִשְׁמַר לְאַרְךָ יָמִים.
 זֶהָב וְאִיחָד מִמְּלָאִים אֶת הַבַּיִת,
 וְאִישׁ לֹא יוּכַל לְשַׁמְרָם.
 הַמִּתְפָּאֵר בְּעֵשֶׂר וּבְכַבּוֹד
 מִמֵּיט עַל עֲצָמוֹ שׂוֹאֵה.
 הַסּוֹג מִשְׁנֵשְׁלֵם פְּעֻלָּה,
 זֶה דֶּרֶךְ הַשָּׁמַיִם.

א. "להחזיק" פירושו "לא לאבד את הסגולה". אם אין מאבדים מן הסגולה ועוד מוסיפים לה, הרי שהכוח הטמון במצב עשוי מטבע הדברים להיות מסוכן. לפיכך "מוטב לחדול". ועדיין זה פחות טוב ממצב שאין בו לא סגולה ולא הישגים.

1. לפי DCL, ב"להחזיק" הכוונה "להחזיק בכד שנמצא במקדש הג'ו' (השושלת שמשלה בסין, בשם, אם גם לא בפועל, מרבית האלף הראשון לפנה"ס). הכד הריק (או המלא למחצה לפי נוסח אחר) היה מתהפך כשמילאוהו מים. מוסר השכל: "החזק בריק" (דאואיזם) או "החזק בשביל הזהב (האמצע)" (קונפוציאניות).

- הַנֶּפֶשׁ הַרוּחָנִית¹ וְהַנֶּפֶשׁ הַחֲמֵרִית חוֹבְקוֹת אֶת הָאֶחָד –
הַתּוֹכֵל לֹא לְעִזּוֹבוֹ?²
- הַנְּשִׂימָה מְרַכֶּזֶת וְהֶרְכּוֹת בְּשִׂיאָהָ³ –
הַתּוֹכֵל לְהִיּוֹת תִּינוּק?⁴
- מְרַק וְצַחֲצַח אֶת הָרְאִי הָאֶפֶל⁵ –
הַתּוֹכֵל לְהוֹתִירוֹ בְּלִי רֶכֶב?
- אוֹהֵב אֶת הָעֵם וּמוֹשֵׁל בְּמַדִּינָה⁶ –
הַתּוֹכֵל לְהִיּוֹת בְּאִיזֵי־דִיעָה?
- שְׁעָרֵי הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחִים וְנִסְגָּרִים⁷ –

1. הנפש הרוחנית והנפש החומרית (הון ופן) נפרדות לפי האמונה הסינית עם מותו של האדם; הראשונה עולה למעלה ומתאחדת עם השמים (יאנג), השנייה יורדת למטה ומתאחדת עם הארץ (יין). "דזאי" 载 (לשאת) במובן של "פי" 夫 (מסמן פתיחה וכו'). לפרטים ר' JXC. "יינג" 營 במובן "הון", "הנפש הרוחנית" לפי HSG.
2. "מי שיכול לשמור על האחד ולעשותו שהאחד לא יעזוב את גופו, מאריך ימים" (HSG). על ה"אחד" ר' גם פרק 39.
3. "על־ידי ריכוז ה'דק' (זרע) וה'צ'י' (נשימה) והימנעות מפליטה, הגוף מסוגל להגיב והרכות מושגת" (HSG).
4. "אם תוכל להיות כמו תינוק: בתוך – בלי תוכניות ומחשבות, ומחוץ לך – בלי הנחיות ועיסוקים, הרי שרוח הדק לא תעזובך" (HSG). על "תינוק" ר' גם להלן, פרקים 28, 55.
5. "צריך לטהר את הלב (מושב המחשבה) ולעשותו נקי מרוב. אם הלב שוכן באפל ובנסתר הוא משקף ויודע את ריבוא הדברים, ולכן הוא נקרא 'ראי האפל'" (HSG).
6. "המושל בגופו חס על זרעו וגופו נשאר שלם: המושל במדינה חס על העם, והמדינה שומרת על בטחונה" (HSG).

הַתּוֹכֵל לְהִיּוֹת נִקְבָּה?^א
אוֹר בְּהִיר נוֹגֵה בְּכָל –
הַתּוֹכֵל לְהִיּוֹת בְּאֵין-עֲשִׂיָּה?
מוֹלִיד אוֹתָם,
מְטַפֵּחַ אוֹתָם,
מוֹלִידָם וְאֵינוֹ עוֹשֵׂם קִנְיָנוּ,
עוֹשֶׂה לְמַעַנָם וְאֵינוֹ בָּא בְּתַבִּיעוֹת,
מְקַיֵּםם וְאֵינוֹ רוֹאֶה עֲצָמוֹ שְׁלִיט עֲלֵיהֶם:
לְזֹאת יִקְרָא סִגְלַת הָאֶפֶל.

א. "שערי השמים", זה המקום שממנו נובע העולם; "נפתחים" ו"נסגרים" אלו הן התקופות של סדר ושל תהוה. לעיתים נפתחים ולעיתים נסגרים, והכלל המדריך מועבר לעולם... הנקבה מגיבה ואינה מובילה, מופעלת ואינה יוזמת. אם תוכל להיות כמו נקבה כאשר שערי השמים נפתחים ונסגרים, אריאז יבואו הדברים מעצמם, וימצאו את מקומם הנכון מעצמם.

7. בפרק 23 בג'ואנג דזה – שלא דזה ותלמידיו מדברים בו, והוא כולל גם קטע דומה מאוד לפרק הנוכחי – יש הסבר ל"שערי השמים": "יש מקום לידה, מוות, יציאה, כניסה. נכנסים ויוצאים ואין רואים את צורתו: לזה ייקרא 'שערי השמים'. שערי השמים אין בהם יש, וריבוא הדברים יוצאים ממה שאין בו יש; היש אינו יכול להיות יש באמצעות היש; הוא מוכרח לצאת ממה שאין בו יש."